

Historisch onderzoek brengt roemruchte zeeheld Cornelis Jol tot leven

Houtebeen, schrik van Cuba

ZIJN HOUTEN BEEN BONKT OVER HET SCHEEPSDEK. OM HEM HEEN MAKEN Nederlandse matrozen, vermomd in Spaanse kleidij, zich klaar voor de verrassingsaanval. Kanonnen in de aanslag. Cornelis Jol leverde in 1635 een huzarenstukje bij zijn poging Santiago de Cuba in te nemen. Kaper Houtebeen maakte zoveel indruk, dat hij Cubaanse kindertjes nu nog schrik aanjaagt: 'Pas op, Houtebeen komt je halen!'

door Edwin Timmer

'P'ie de Palo' - Houtebeen - heet Cornelis Jol op Cuba. De bijnaam die de Spanjaarden gaven aan de Scheveningse visserszoon, is tegenwoordig synoniem voor 'piraat' onder Cubanen. In Nederland is het grote publiek de onverschrokken admiraal van de West-Indische Compagnie vrijwel vergeten. Maar uniek Cubaans-Nederlands onderzoek brengt de zeeheld tot leven. Opnieuw, want voor de Spanjaarden herrees de angstaanjagende kaper al eens uit de dood.

Vlaggen

De schepen Otter en Brack varen op 15 maart 1635 de baai van Santiago binnen, zonder dat de bevolking iets vreemds opmerkt. Aan de masten wapperen Bourgondische vlaggen, een regio onder Spaans gezag. De bemanning is verkleed als katholieke monniken of als Spaanse matrozen. Die vijandelijke wimpels en kleding pikte Houtebeen in op eerder overmeesterde boten. Zijn list is een scène waardig in de spektakelserie Pirates of the Caribbean. Het is het paard van Troje uit de Tachtigjarige Oorlog.

Nadat Jol zijn ankers uitwerpt vlak bij het Spaanse fort, stuurt de nietsvermoedende gouverneur Pedro de la Roca y Borja een sloep. Jols opdracht is helder: de WIC wil dat hij de stad met zijn rijke kopermijnen verovert. Pas als de Spaanse roeiboort dichtbij komt, merken de inzittenden dat er aan boord geen bondgenoten zijn maar verdulvelde Hollanders. Tot de tanden toe bewapend. De officier van de sloep krijgt musketkogels naar zijn hoofd en kanonnen bulderen richting het fort.

Piraat leverde in 1635 huzarenstukje

„Dit is toch een fantastisch verhaal?“ zegt historica Esther van Gent. De oprichter van Cuban Cultural Ventures bewoond de expositie 'Nederlandse aanwezigheid in Cubaanse wateren'. Opgezet in de vesting Castillo de la Real Fu-

Historica Esther van Gent: „Piet Hein is de bekendste WIC-admiraal, maar de tragiek maakt Cornelis Jol menselijker.“ FOTO'S DE TELEGRAAF

Scheepsarcheoloog Ovidio Ortega Pereyra: „De Spanjaarden dachten dat Houtebeen gesneuveld was. Drie dagen later viel de kaper opnieuw aan!“

erza in oud Havana. Samen met archeoloog Ovidio Ortega Pereyra is zij aanstichter tot de bijzondere studie. Met wat geluk leidt het zelfs tot diepgravender onderzoek, samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Cubaanse Adviesraad voor Culturele Nalatenschap (CNPC).

„Ik werkte hier een tijdje als gids“, zegt Van Gent. „Als zoektocht op Cuba leverde meer op dan de historica had durven dromen. Van Gent: „Ik kwam terecht bij doctor Ortega. Die ver-

telde dat men al in 1967 op een mogelijk Hollands wrak was gestuit en dat hij Nederlandse hulp zocht om de oorsprong vast te stellen. Ortega sprak steeds over: 'Houtepoot, houtepoot!' 'Wie zegt u?' Waarna de Cubaanse avonturen van Cornelis Jol over tafel rolden.“

In Santiago haalt Jol uiteindelijk bakzeil. Zijn manschappen overmeesteren zes Spaanse handelsschepen, maar de ruimen blijven leeg. Geen koper, niets. Als de Spaanse artillerie te hevig wordt, trekt Houtebeen zich terug. Al plundert hij, tijdens de aftocht, nog wel een tegemoetkomend Spaans schip en steekt dat in lichterlaaie. Drie jaar later keert Jol terug. Eerzuchtig en vastbesloten om het kunstje van Piet Hein te herhalen: de zilvervloot kaper.

„Het directe gevolg van die Hollandse dreiging“, vertelt archeoloog Ortega, terwijl hij richting de uitkijktoren La Chorrera aan de Malecón loopt. „Is de bouw van talloze vestingwerken. Aan het kasteel bij Santiago begint men na Jols nipt afgeslagen aanval. Trouwens, voor Havana wordt volgens sommige historici bijna dagelijks gevochten. Of Nederlandse vloeten blokkeerden de haven, of individuele kapers maakten jacht op Spaanse schepen. Piet Hein zat zelfs drie jaar gevangen in kasteel

Piet Hein, tijdgenoot van Cornelis Jol, slaagde er in 1628 in de zilvervloot te veroveren. Eerzuchtig en vastberaden besloot 'Houtebeen' het kunstje te herhalen...

'Piet Hein was niet onze enige admiraal in Cariben'

El Morro. Daarom sprak hij Spaans. Tussen 1624 en 1640 stuurde de WIC vijftig keer een vloot naar Cuba. Met als doel de zilvervloot te bemachtigen en te voorkomen dat Madrid de oorlog tegen de Verenigde Republiek kon bekostigen. Elk jaar arriveerden rijk gevulde schepen uit Cartagena, Honduras en Mexico in Havana. Voor gezamenlijke oversteek naar Spanje. Ortega: „De Hollanders wachtten die galjoenen op door heen en weer te zeilen in de driehoek tussen de Cubaanse westkust, de eilanden Dry

HEIN ALS TREKPLEISTER

De rijke Nederlandse historie rond Cuba is een toeristische bestemming waard. Esther van Gent, historica en voormalig reisleidster op het Caribische eiland, ziet zo'n historische reis voor de Nederlandse markt wel zitten. Langs de vestingen van

Havana en Santiago de Cuba, en natuurlijk de baai van Matanzas, waar Piet Hein de zilvervloot veroverde. „Als gids stond ik vaak te vertellen over de Amerikaanse schrijver Ernest Hemingway. Maar vlak

Cubaanse duikers speuren naar resten van een Nederlands schip dat is vergaan bij Punta Holandés. FOTO RCE/CNPC, SANDY LEON DE ARMAS

Tenminste: op papier. Maar terwijl hij urenlang het kanonvuur van admiraal Carlos Ibarra doorstaat, kijkt een deel van de commissievaarders laf toe.

Kabaal

Ortega: „De ervaring aan boord moet verschrikkelijk zijn geweest. Overal rook van afgevuurde kanonnen en musketten. Het kabaal van schoten en het gekraak van wanden en masten. Afgerukte ledematen door ijzeren kanonskogels. En altijd de angst om met man en

Tweede zilvervloot ontglipt door laffe kapiteins

Tortugas en Havana.“ Ook Jol. De admiraal krijgt op 31 augustus 1638 de kans op eeuwig heldendom. Zijn Salamander, met 54 kanonnen, en 17 medeschepen stuitten ten westen van Cuba op de Spaanse vloot: met aan boord zeven miljoen platen zilver. Hoewel de galjoenen groter zijn dan de Nederlandse schepen, heeft Houtebeen een overmacht. Houtebeen ontlofte. Hoewel er geen enkele beeltenis van hem bestaat, bleef zijn woedeaanval bewaard. Hadden de scheepslui geen eed afgelegd „aan het Vaderland, den Prins en de Compagnie?“ Dat zij aan dezen zelfs hun leven moesten offeren? „Het is schandelijk dat zeelieden, gewend aan gevaar, bang zijn voor die grote kasten van schepen. U ontwijkt de noodzaak om te vechten! Waartoe hebt gij dan wapenen? Of wij had-

den hier niet moeten komen, of wij moeten voor de eer der Compagnie vechten!“ De admiraal probeert het nogmaals, en na een paar dagen opnieuw. Steeds met teleurstellend resultaat. Ortega: „Na die eerste gevechtsdag denken de Spanjaarden dat Jol is gesneuveld. Ze sturen zelfs bericht naar het Spaanse hof. Maar drie dagen later valt Houtebeen opnieuw aan. Terug uit de dood! Kun je nagaan welke indruk hij maakte. In elk geval heeft het bijgedra-

BRON: maps4news.com/©2013HERE

gen aan zijn legende.“ „Wat ik niet begrijp“, zegt Ortega, „is waarom de WIC de tactiek van 1628 nooit herhaalde. De zilvervloot werd gewonnen dankzij twee vloeten rond Cuba. Eerst veroverde admiraal Pieter Ita twee galjoenen. Toen hij vertrok, dachten de Spanjaarden rustig naar Havana te kunnen varen, waar ze in de val liepen van Hein. Eigenlijk is er in de baai van Matanzas amper gevochten. Anders dan die gevechten die Jol wel leverde.“

Van Gent: „Wat de expositie wil laten zien is dat Piet Hein niet onze enige admiraal was rond Cuba. En dat lang niet elke Nederlandse expeditie succesvol is verlopen. Hein is de bekendste, maar de dramatiek maakt

Jol menselijker. Angstaanjagend, een rouwdouwer, maar ook tragisch: steeds net niet.“

Orkaan

Zelfs Jols derde poging, in september 1640, loopt uit op een drama. Een orkaan vernietigt zijn armada van veertien schepen bij Cuba. Drie zinken, vier lopen op de klippen, en 261 overlevenden verdwijnen in de Havaanse bajes. Zeventien bronzen Hollandse kanonnen worden door de Spanjaarden naar hun eigen vestingen verslept. Voor Jol geen praalgraf in Delft, zoals voor Piet Hein. Houtebeen ligt begraven op het Afrikaanse eiland Sao Tomé. Waar hij in 1641, na enkele Afrikaanse veroveringen, aan malaria bezwijkt.

'CARIBEN WITTE VLEK'

Het mooiste voorwerp op de expositie 'Nederlandse aanwezigheid in Cubaanse wateren'?, „Een metalen tabaksdoozie met daarop een afbeelding van de Amsterdamsse Westerkerk“, zegt Will Brouwers, als historicus werkzaam bij het Maritiem Pro-

gramma van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). „En op de achterkant een tekening van het Bijbelverhaal 'De verloren zoon.'“ Overal ter wereld probeert de RCE Nederlandse scheepswrakken in kaart te brengen. „Onder andere in Brazilië, Indone-

Liesbeth Koenen

Taal!

Doof

O k e, dus dan groei je op en het is stil. Of in elk geval veel stiller dan voor anderen. Maar dat weet je niet. Je kent namelijk niet anders. Om je heen zie je monden bewegen. Dat probeer je zelf ook uit, al snap je er niks van. Mensen zijn beslist vaker boos op jou dan op je broertjes en zusjes. Waarom? Geen idee. Zelf word je ook dikwijls kwaad. Uit frustratie. Altijd weer breekt m'n hart er voor. Dat probeer je te stellen van kinderen die niet vanzelf kunnen leren praten. Omdat ze toevallig niets horen, of dat ze weinig chocola kunnen maken van wat er uit die bewegende monden komt. Als niemand in een gebarentaal tegen ze 'praat', hebben ze geen vanzelfsprekende aanknopingspunten. Dan zijn ze op zichzelf aangewezen. Dat gebeurt, en gebeurt de, nog vrij veel. In enorme delen van de wereld is er abso-

Taal zit in ons en wil er dolgraag uit

luut niets geregeld voor wie doof is. Degenen die later alsnog onderwijs krijgen vertellen allemaal hetzelfde eenzame verhaal over hun vroege jeugd.

En nu het kleine wonder. Dove kinderen die opgroeien te midden van allemaal horenden proberen toch dingen duidelijk te maken. Met wijzen en wapperen, maar ze doen het ook met gebaren. En ze blijken daar uiteindelijk een ongeloflijk eind mee te kunnen komen. Deze week was de vrouw in Nederland die al tientallen jaren heel precies probeert uit te vogelen wat dove kinderen zonder een taalvoorbeeld nu precies doen. Ze heet Susan Goldin Meadow, en noemt de kinderen thuisgebaarders: *home signers*.

Zoals de kleine David, over wie ze vertelde. Hij doet echt iets anders dan zijn moeder als hij probeert dingen over te brengen. Terwijl zijn moeder eigenlijk het voorbeeld zou moeten geven. Maar die beweegt haar handen slordig, ze doet wat wie kan horen al pretent vaak doet: zo'n beetje gesticulieren. Davids gebaren zijn duidelijk, strak. En hij brengt er structuur in aan. Systeem. Net als andere thuisgebaarders.

Een van Goldin Meadows boeken heet *The resilience of language*, zoiets als: de veerkracht van taal. Taal zit in ons. Het wil er dolgraag uit. Op welke manier dan ook. Ontroerend vind ik dat.

Liesbeth Koenen is afgestudeerd in algemene taalwetenschap